

MEĐIMURSKO VELEUČILIŠTE ČAKOVEC

STRUČNI STUDIJ MENADŽMENT TURIZMA I SPORTA

DORA BALENT

**ZNAČAJ ARBORETUMA OPEKA ZA TURIZAM VARAŽDINSKE
ŽUPANIJE**

ZAVRŠNI RAD

ČAKOVEC, 2018.

MEĐIMURSKO VELEUČILIŠTE ČAKOVEC

STRUČNI STUDIJ MENADŽMENT TURIZMA I SPORTA

DORA BALENT

**ZNAČAJ ARBORETUMA OPEKA ZA TURIZAM VARAŽDINSKE
ŽUPANIJE**

**THE SIGNIFICANCE OF THE ARBORETUM OPEKA FOR
TOURISM OF VARAŽDIN COUNTY**

ZAVRŠNI RAD

Mentor:

dr. sc. Mihaela Mesarić, pred.

ČAKOVEC, 2018.

SAŽETAK

Ovim radom želi se prikazati značaj arboretuma Opeka za turizam Varaždinske županije. Arboretum je velik neiskorišten potencijal čija bi obnova i aktivnije uključivanje u turističke proizvode uvelike pridonijelo razvoju turizma u Varaždinskoj županiji.

U uvodnom dijelu rada spomenut će se arboretumi s područja Republike Hrvatske. Ukratko će se opisati počeci nastajanja perivoja, podjela arboretuma te će se opisati glavne značajke temeljem kojih je perivoj proglašen arboretumom i hortikulturnim spomenikom. U kratkim crtama navest će se problemi koji su već godinama prisutni, a ukazat će se i na potencijal kompleksa. Nakon uvoda i iznošenja cilja i metodologije rada slijede obilježja te povijesni razvoj arboretuma Opeka kroz tri stoljeća. U ovom poglavlju prikazat će se najznačajnije biljne vrste, dvorac Opeka koji mu pripada te ostali sadržaji koji su sastavni dio arboretuma. Također, spomenut će se i obitelj Bombelles koja je najzaslužnija za izgled arboretuma nakon čega slijede podaci o turističkom značaju. Provedena je i obrađena anekta, a dobiveni stavovi ispitanika o arboretumu Opeka također su predstavljeni. U radu se raspravlja i o vlasništvu i upravljanju arboretumom, o strateškim planovima lokalne i regionalne samouprave Varaždinske županije, projektima i problematici vezanoj uz arboretum i dvorac Opeka te se ukazuje na njihovo trenutno stanje.

Ključne riječi: arboretum, arboretum Opeka, dvorac Opeka, obitelj Bombelles, Varaždinska županija

SADRŽAJ:

SAŽETAK.....	3
1. UVOD	6
2. CILJ, MATERIJALI I METODE RADA	7
3. OBILJEŽJA ARBORETUMA OPEKA	8
3.1. Geografska obilježja	8
3.2. Povijeni razvoj arboretuma Opeka.....	10
3.2.1. Prva faza razvoja (18. st.)	10
3.2.2. Druga faza razvoja (19. st.)	11
3.2.3. Treća faza razvoja (20. st.)	12
3.3. Najznačajnije biljne vrste.....	14
3.4. Dvorac i ostala plastika.....	20
3.5. Obitelj Bombelles – najutjecajnija obitelj	24
4. ZNAČAJ ARBORETUMA OPEKA ZA TURIZAM.....	25
4.1. Arboretum i dvorac Opeka – kulturno povijesni spomenik.....	25
4.2. Aktivnosti Turističke zajednice Varaždinske županije vezane uz arboretum Opeka	25
4.3. Anketa.....	27
4.3.1. Rezultati ankete	27
5. RASPRAVA	30
5.1. Vlasništvo i upravljanje arboretumom Opeka	30
5.2. Imovinsko-pravni odnosi	31
5.3. Strateški planovi lokalne i regionalne samouprave Varaždinske županije	31
5.4. Projekti vezani uz arboretum i dvorac Opeka.....	33
5.5. Problematika	35
5.6. Trenutno stanje kompleksa	36

6. ZAKLJUČAK	38
7. LITERATURA.....	40
8. IZVORI	40
9. PRILOZI.....	42

1. UVOD

Arboretum Opeka jedan je od triju arboretuma koji postoje na području Republike Hrvatske. Osim spomenutog arboretuma koji se nalazi u Varaždinskoj županiji u naselju Marčan, arboretum Trsteno nalazi se u Dubrovačko-neretvanskoj županiji u malom primorskom mjestu Trsteno te arboretum Lisičine usred planine Papuk u selu Lisičine koje pripada Virovitičko-podravskoj županiji (URL 1).

Počeci te smišljeno oblikovanje parka datiraju s početka 19. stoljeća, dok oblikovanje parka prema uzorima na parkove engleskog stila te popunjavanje egzotičnim vrstama započinje oko 1860. godine. Najzaslužniji za izgled arboretuma je grof Marko Bombelles mlađi. Sa svojih putovanja donosio je razne egzotične primjerke te ih je prema svim principima vrtne arhitekture posadio u svoj arboretum. Zbog povoljnih klimatskih uvjeta uspješno su uzgojene brojne vrste porijeklom iz različitih krajeva svijeta (Vlahović, 1997, 60-61).

Zahvaljujući iznimnom bogatstvu raznovrsnog drveća i grmlja, arboretm Opeka proglašen je 1947. godine zaštićenom prirodnom rijetkošću, a 1961. godine hortikulturnim spomenikom. Područje arboretuma dijeli se na ravničarski dio (u kojem se nalaze dvorac i izrazito parkovno oblikovan perivoj) i brežuljkasti dio formiran kao park-šuma (Vlahović, 1997, 60-61).

Perivoj se godinama formirao pod utjecajem raznih oblika vlasništva i upravljanja. Danas je arboretum Opeka u državom vlasništvu, na rubu propasti, a dvorac koji mu pripada devastiran je i u vrlo lošem stanju. Imovinsko-pravni odnosi još uvijek su neriješeni. Mnogobrojni projekti pisani su u svrhu obnove te revitalizacije dvorca i arboretuma Opeka, međutim ni jedan od njih nije proveden u cijelosti. Većina projekata dospjela je samo do faze za izradu projektne dokumentacije nakon čega dolazi do nedostatka financijskih sredstava za daljnju realizaciju.

Arboretum Opeka pruža jedinstven turistički doživljaj koji se po mnogočemu razlikuje od preostalih ponuda u kontinentalnom dijelu Republike Hrvatske. Čitav kompleks nedovoljno je iskorišten turistički adut ogromnog potencijala za razvoj ruralnog turizma na području Varaždinske županije.

2. CILJ, MATERIJALI I METODE RADA

Cilj ovog rada je istražiti značaj arboretuma Opeka za turizam Varaždinske županije i razlog zbog kojeg se najveći arboretum na području Republike Hrvatske nije aktivnije uključilo u turističku ponudu županije. Važno je bilo uspostaviti kontakte s ustanovama čije je djelovanje neophodno za funkcioniranje cijelog kompleksa. U radu se želi prikazati povijesni razvoj arboretuma Opeka, ukazati na probleme temeljem kojih još uvijek nije započeta obnova i revitalizacija dvorca i arboretuma Opeka te njihovo trenutno stanje.

Kod pisanja ovog rada korištene su primarna i sekundarna metoda istraživanja. Terenskim istraživanjem dobiveni su podaci od strane Općine Vinica, Agencije za razvoj Varaždinske županije, Javne ustanove za upravljanje prirodnim vrijednostima na području Varaždinske županije, Srednje škole „Arboretum Opeka“, Hrvatskog šumarskog instituta (dr. sc. Miroslav Benko) te Turističke zajednice Varaždinske županije. Također, određeni podaci prikupljeni su iz relevantnih knjiga, s internetskih stranica te ostalih dostupnih tiskanih materijala. Metodom promatranja uočeno je i zabilježeno trenutno stanje kompleksa Opeka.

Na prostoru arboretuma Opeka provedena je kratka anketa. Potencijalni ispitanici bile su sve osobe koje posjećuju Arboretum, a jedino ograničenje koje uključuje anketni uzorak je dob ispitanika jer je definirano da ispitanik treba biti punoljetan. Svrha spomenutog ograničenja je prikupljanje što vjerodostojnijih informacija. Anketiranje je provedeno drugom polovicom kolovoza te početkom rujna. Ukupno je anketirano 137 ispitanika.

3. OBILJEŽJA ARBORETUMA OPEKA

3.1. Geografska obilježja

U sjeverozapadnom dijelu Varaždinske županije, dvadesetak kilometara od grada Varaždina, na krajnjim obroncima Maceljskog gorja i na samoj granici s dravskom dolinom smješten je arboretum Opeka. U krajoliku dinamičnog karaktera, na području općine Vinica, točnije u naselju Marčan, a dijelom u naselju Ladanje Gornje nalazi se jedinstveni primjerak parkovne arhitekture – arboretum Opeka.

Slika 1. Podjela parkovne površine na dva temeljno različita dijela

Izvor: Studio perivoj d.o.o.; 2012.

Arboretum Opeka danas se prostire na površini od ukupno 64 hektarnih metara. Djelomično u podnožju Maceljskog gorja, a djelom u ravnici zaštićenoj od vjetrova sa sjevera, juga i zapada. S obzirom na konfiguraciju terena i pejzažne elemente, arboretum je podijeljen na dva dijela – donji i gornji dio. Donji dio je ravničarski te je prema svim principima vrtne arhitekture oblikovan po uzoru na parkove engleskog stila, a obiluje raznovrsnim raslinjem. Gornji dio prostire se po brežuljcima, a čini ga gusta prirodna šuma koja ujedno ima ulogu zaštite parka. Oblikovan je kao park – šuma (Vlahović 1997, 61).

Temeljem vrijednosti klimatskih elemenata meteorološke postaje u Varaždinu, a prema Koppenovoj klasifikaciji, klimatske prilike područja na kojem se prostire arboretum Opeka mogu se prikazati formulom Cfwbx. Navedena formula prikazuje kako je arboretum u području klimatske zone s umjereno toplom klimom. Padaline su jednako raspoređene kroz cijelu godinu, a najsuše razdoblje pada u hladno godišnje doba, bez sušnog razdoblja. Srednja temperatura zraka najtoplijeg mjeseca manja je od 22 °C a maksimum padalina je u proljeće ili rano ljeto. Kroz stotinjak godina u arboretumu je stvorena povoljna mikroklima koja pogoduje razvoju rijetkih biljaka i biljnih vrsta donesenih iz različitih dijelova svijeta (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 11).

Važno je spomenuti vegetacijski pokrov kao pokazatelj ukupnih prirodnih osobitosti područja. Konstantnim unošenjem velikog broja biljaka kroz dugi niz godina, vegetacija je značajno promijenjena u odnosu na prvobitno oblikovanje. Donji dio parka je skoro u potpunosti promijenjen, dok je gornji dio vrlo dobro očuvan. Na području arboretuma tri su šumske zajednice. Veći dio parka pripada šumskoj zajednici hrasta kitnjaka i običnog graba, gornji dio s jačim nagibima pripada šumskoj zajednici hrasta kitnjaka i pitomog kestena, dok donji, najniži dio pripada šumskoj zajednici hrasta lužnjaka i velike žutilovke. Oko jezera nalazi se velik broj najrazličitijih zajednica močvarnog i vodenog bilja. U prirodne šume Opeke unesene su mnoge alohtone vrste drveća iz različitih zemalja diljem svijeta. Danas u arboretumu nalazimo predivne grupe kanadske čuge (*Tsuga canadensis*) te zelene duglazije (*Pseudotsuga taxifolia* var. *Viridis*), zadivnih prsnih promjera i visina. Pojedinačno ili u manjim grupama nalazimo običnu smreku (*Picea abies*), mamutovac (*Sequoiadendron giganteum*), američki borovac-vajmutovac

(*Pinus strobus*), obični bor (*Pinus silvestris*), crni bor (*Pinus nigra*), ariš (*Larix europea*) te mnoge druge značajne vrste o kojima će više biti rečeno u nastavku (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 11-12).

3.2. Povijeni razvoj arboretuma Opeka

Prostor na kojem se danas nalaze arboretum i dvorac Opeka nekad je bio dio vlastelinstva Zelendvor – Opeka. Prva godina koja se spominje kada je riječ o dvorcu Opeka je 1674. godina. U to vrijeme još nije bilo govora o planskoj sadnji parka, odnosno arboretuma. Iznad glavnog ulaza u dvorac, na kamenoj gredi, uočljiv je natpis koji svjedoči o tome kako je dvorac Opeka podignuo Nikola Keglavić od Buzina sa suprugom Evom Czbor 1674. godine. Nakon Keglavića, vlast nad dvorcem i okolnim zemljištima preuzimaju grofovi obitelji Drašković (Koščak, 2013, 331)

Draškovići su jednom svojom lozom živjeli u Zelendvoru, a na mjestu današnjeg arboretuma nalazila im se samo obična ciglana. Upravo otuda potječe naziv arboretum i dvorac Opeka. S obzirom na to da dvorac u Zelendvoru nije bio velik, obitelj Drašković u drugoj polovici 18. stoljeća postepeno odlazi živjeti u veći i udobniji dvorac Opeka, a zajedno s njihovim preseljenjem počinje preuređivanje dvorca i nastajanje parka. Posljednji potomak obitelji Drašković bio je Franjo čija je kći Ferdinanda udajom za grofa Marka Bombellesa prenijela vlasništvo nad Opekom i Zelendvorom na plemićku obitelj Bombelles (Koščak, 2013, 329,334).

Oblikovanje samog perivoja možemo prikazati kroz tri faze: faza 18., 19. i 20. stoljeća.

3.2.1. Prva faza razvoja (18. st.)

Prva faza nije bazirana na čvrstim dokazima, već na mnoštvu činjenica koje ukazuju na postojanje parka u to doba. Prema usmenoj predaji poznato je kako je park bio oblikovan već 1700. godine. Prethodno je spomenuto kako su u drugoj polovici 18. stoljeća zbog premalog zdanja Draškovići preselili u Opeku, iako su u Zelendvoru već tada imali oblikovan perivoj. Upravo tako oblikovan i uređen perivoj u Zelendvoru kao i ostali

perivoji u vlasništvu Draškovića (Klenovnik, Trakošćan), upućuju na njihovu sklonost prema uređenju boravišnog prostora. Temeljem spomenutih činjenica proizlazi kako su Draškovići navikli na uređen okoliš te su odlučili i u Opeki odmah oblikovati park. Prirodna šuma, čiji je rub sezao sve do samog dvorca, i livada u ravnici bili su prvi autohtoni krajobrazni parkovni prostor čija su jednostavnost i prirodna ljepota bili dostojan okvir plemićkom dvorcu (Koščak, 2013, 327, 329).

Što se botaničke strukture tiče, park iz 18.st. najvjerojatnije je nastao proredom prirodne vegetacije šume hrasta i kestena, a konceptijski je to park slobodnog oblikovanja (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 8).

3.2.2. Druga faza razvoja (19. st.)

Tijekom 19. st. krajobrazni se perivoji pojavljuju uz niz dvoraca u našim krajevima. Taj val nije zaobišao ni Opeku te ona u 19. stoljeću dobiva oblik pravog krajobraznog perivoja. Okvirno možemo reći da uređenje parka započinje pedesetih godina 19. stoljeća, vrlo vjerojatno već 1852. godine kada je grof Marko Bombelles došao u Opeku ili 1856. godine kada se preuređuje dvorac u duhu historicizma, ali svakako prije 1860. godine jer je tada perivoj već ucrtan u katastarsku kartu. Temeljem dostupnih informacija, perivoj je rađen prema osnovi jednog nizozemskog stručnjaka, no sve upućuje na to da bi autor perivoja mogao biti sam grof Marko Bombelles koji je sa svojih putovanja dopremao drveće i grmlje te je pokazivao veliku sklonost prema uređenju parka. Osim ljubavi prema parkovnom uređenju, osnivanju tako lijepog perivoja pripomogla je i veza Bombellesa s carskim dvorom koja ih je obvezivala na reprezentativni život, a i trend uređenja perivoja uz dvorce bio je u velikom zamahu. Površina perivoja tada je iznosila samo 8 ha. Obuhvaćao je prostor uz dvorac, centralni dio i jezersko okruženje, a prostor gospodarstva, povrtnjaka i voćnjaka te livada na jugu tada su samostalne cjeline na koje će se u kasnijem razvoju perivoj proširiti (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 8-9).

Na osnovi katastarskog plana iz 1860. godine napravljena je hipotetička analiza kompozicije iz koje je vidljivo kako je posjed uz dvorac bio podijeljen pravilnom osnom komunikacijom na dvije različite polovine. Posjed je uz perivoj, kao zasebni dio,

sadržavao gospodarsko dvorište sa zgradama te voćnjak i vrt podijeljen na pravilne četvrtaste površine. Upravo spomenuta osna komunikacija, gospodarsko dvorište te geometrijski vrt, stanovite su barokne karakteristike. Sam perivoj bio je oblikovan po svim pravilima krajobraznog oblikovanja. Iskorištena je prirodna konfiguracija tla, izvedene su mnogobrojne vijugave staze, a drveće i grmlje zasađeno je neformalno u većim ili manjim skupinama ili soliterno. Na prostoru gdje se u prošlosti vadila zemlja za izradu opeke napravljeno je umjetno jezero s otočićem (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 9).

Vezano uz botaničku strukturu, za vrijeme Marka Bombellesa zasađene su mnoge biljne vrste, no za popunjavanje perivoja egzotičnim biljnim vrstama najzaslužniji je sam Marko Bombelles mlađi koji je većinu egzemplara dobio zamjenom ili na poklon. Pojedine primjerke kupovao je i u već razvijenom stanju preseljavao u svoj park. Međutim, park ne zadržava u potpunosti jednak izgled do kraja stoljeća. Postoji podatak da današnji oblik perivoja potječe iz 1884. godine kada je perivoj preoblikovan i povećan (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 9).

Krajem stoljeća perivoj je obogaćen motivom „psećeg groblja“. Drveni mostić koji povezuje obalu jezera s otočićem također je novi motiv koji najvjerojatnije pripada razdoblju 19. stoljeća. U ovom razdoblju i „Aleja rododendrona“ postaje motiv u perivoju (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 9).

3.2.3. Treća faza razvoja (20. st.)

Za vrijeme grofa Josipa Bombellesa, sina grofa Marka Bombellesa mlađeg, perivoj je obnovljen 1902. i 1909. godine. Opeka nije bila narušena niti agrarnom reformom iz 1918. godine, a i za vrijeme Drugog svjetskog rata park ostaje gotovo netaknut. Do 1946. godine u Opeki se nalazi Rajonska sjemenska stanica. Iste godine u „prijedlogu o parku Opeka“ I. Pevallek daje kratku ekspertizu o značaju arboretuma i traži pravu namjenu tog objekta. Inventarizacija parka s djelomičnim popisom biljaka također je napravljena 1946. godine (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 9).

Arboretum Opeka od strane Zemaljskog zavoda za zaštitu prirodnih rijetkosti u Zagrebu, proglašen je zaštićenom prirodnom rijetkošću 1947. godine (Vlahović, 1997, 61).

Dvije godine kasnije, 1949. godine pristupilo se rušenju gospodarskih zgrada, a zatim je taj prostor prenamijenjen te je oblikovan park s novim vrstama koji se odlično uklopio u svoju okolinu (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 10).

Vrtlarsko učilište Arboretum Opeka od 1958. godine koristi i održava perivoj i dvorac Opeka, a kojem su zadaci i ovlasti: „da čuva arboretum, da biološki, likovno, estetski i funkcionalno uređuje i održava perivoj; da koristi i razvija dendrološku sjemensku bazu, da razvija rasadničarsku proizvodnju, da vrši introdukciju bilja...” (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 10 prema Pravila Vrtlarskog učilišta, 1958.).

Republički zavod za zaštitu prirode Hrvatske 1961. godine arboretum Opeka proglašava hortikulturnim spomenikom (Vlahović, 1997, 61).

Godine 1962. g prijavljena je šteta od vjetra Zavodu za zaštitu prirode u Zagrebu, pri čemu je uništeno 39 stabala, a nekoliko mjeseci kasnije prijavljena je šteta od snjegoloma te je tada uništeno 248 stabala. Iste godine izvršeno je detaljno geodetsko snimanje terena i snimaka inventara zelenih površina. Temeljem detaljne geodetske snimke, I. Jurčić, S. Bošnjak i Z. Mikulić, 1963. godine izradili su kartu dendrološkog sastava perivoja ne uključujući šumski dio (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 10).

Godine 1965. pristupilo se čišćenju dijela parka koji je služio kao rasadnik cvijeća. Tijekom 1965. i 1966. godine na tom je prostoru od oko 2,5 ha formiran park s posve novim vrstama i formama te je zasađeno 390 novih primjeraka (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 10).

Tijekom 1966. i 1967. godine posađeno je 25 000 sadnica, najviše Kavkaske jele (*Abies nordmanianna*) i Američke duglazije (*Pseudotsuga douglasii*) u šumskom dijelu

arboretuma. Autor novog popisa biljnog inventara iz 1967. godine, ali bez prikazana smještaja bilja na karti, je D. Vojvoda (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 10).

Osamdesetih godina, prema tadašnjem trendu, na južnom dijelu parka zasađeno je 88 stabala za druga Tita. Izvršene su i mnoge pojedinačne sadnje na raznim mjestima u perivoju. Velik broj biljaka unesen je kao zamjena za „uginule“ primjerke, no pojedine sadnje su izvedene i na štetu same perivojne kompozicije (Šumarski institut Jastrebarsko, 2004, 10).

3.3. Najznačajnije biljne vrste

„Arboretum (lat.), nasad raznovrsnog drveća i grmlja; služi u znanstvene, uzgojne i dekorativne svrhe“ (URL 2). „Po bogatstvu i raznolikosti biljnih eksponata Opeka se svrstava u svjetski poznate parkove engleskog stila, uz Maksimir i Križovljan grad najvrijednije parkove kontinentalne Hrvatske, a jedan je od najljepših u Srednjoj Europi“ (Vlahović, 1997, 61).

Posljednja inventarizacija biljnog materijala, a odnosi se na ravničarski dio arboretuma, provedena je 2006. godine od strane Šumarskog instituta Jastrebarsko. Spomenutom inventarizacijom utvrđeno je ukupno 2816 biljnih jedinki razvrstanih u 180 taksonomskih jedinica, 86 rodova i 44 porodice.

Arboretum Opeka danas obiluje raznim raslinjem kojeg je grof Marko Bombelles mlađi dopremao iz različitih krajeva svijeta kao što su primjerice Amerika, Azija, Japan, Kina i mnogi drugi te je upravo on najzaslužniji za izgled arboretuma kakav nam je danas poznat. Sa svojih putovanja donosio bi raznovrsne sadnice koje je ili dobivao na poklon ili ih je kupovao. Zbog specifičnih mikroklimatskih uvjeta, ovaj arboretum pogodan je za dobar razvoj biljnog materijala iz udaljenih krajeva. To je pogodovalo uspješnom uzgoju brojnih egzotičnih vrsta. Mnoge vrste očuvane su i do danas. U arboretumu se izmjenjuju skupine bjelogoričnog i crnogoričnog drveća. Šećete li arboretumom zasigurno ćete naići na ogromne primjerke hrastova, lipa, jasena, grabova, raznih bukava i drugog

bjelogoričnog drveća, a pritom nećete zaobići niti crnogoricu poput smreka, borova, jela, tuja, tise, ariša te mnogih crnogoričnih puzavaca. Najvrijednije drveće i grmlje smješteno je uz šetnicu koja vodi od glavnog ulaza u arboretum prema dvorcu te u neposrednoj blizini dvorca (Đurić, Feletar, 1971, 42-43).

Pojedini značajni primjerci (zbog svoje starosti, visokih estetskih svojstava, dimenzija ili rijetkosti) istaknuti su na kartografskom prikazu koji se nalazi na samom ulazu u arboretum Opeka (Slika 2.). Na osnovu kartografskog prikaza izrađena je tablica gdje se spominju i u kratkim crtama opisuju najznačajnije biljke (Tablica 1.).

Slika 2. Karta arboretuma Opeka sa ucrtanim najznačajnijim vrstama

Izvor: <https://priroda-vz.hr/wp-content/uploads/2017/12/Arboretum.pdf>

Tablica 1. Najznačajniji primjerci drveća u Arboretumu Opeka

NAZIV	OPIS
 <p data-bbox="240 745 531 824">Slika 3. Obična američka duglazija</p>	<p data-bbox="584 448 1355 757">Porijeklom dolazi iz zapadnih dijelova Sjeverne Amerike, a u Europi se uzgaja u većim parkovima ili perivojima te služi za pošumljavanje prostranih površina. Drugo je po redu najviše zimzeleno stablo nakon sekvoje. Brzog je rasta i gospodarski je iskoristivo. Obradeno drvo koristi se za izradu namještaja, podova, ograda i drugo (URL: 3).</p>
 <p data-bbox="309 1216 469 1294">Slika 4. Kavkaska jela</p>	<p data-bbox="584 844 1355 1261">Porijeklom dolazi iz planinskih krajeva s područja Kavkaza gdje raste na nadmorskoj visini od 800-2200 metara. Ova jela je najljepša i u arboretumu najviše zastupljena. Ima nešto šire i deblje tamnozelene iglice, a odlikuje se piramidalnim ili čak vrlo uskim rastom do oko 35 metara. U europskim zemljama uglavnom je zastupljena kao ukrasno drvo u perivojima i na većim imanjima, a popularna je i kao božićno drveće (URL: 4).</p>
 <p data-bbox="280 1626 518 1704">Slika 5. Američki tulipanovac</p>	<p data-bbox="584 1310 1355 1619">Prirodno je rasprostranjen na području istočne Sjeverne Amerike, a u svijetu se uzgaja u dekorativne svrhe. Listopadno je brzorastuće stablo iz porodice magnolija. Cvijet je vrlo sličan tulipanovim cvjetovima stoga je i nazvan tulipanovac. Drvo se koristi u svrhu izrade glazbenih instrumenata, olovaka i šibica (URL: 5).</p>

 <p>Slika 6. Japansko Judino drvo</p>	<p>Porijeklom s kineskog i japanskog područja gdje raste u zimzelenim i mješovitim šumama na vlažnom tlu. Uzgaja se kao dekorativno stablo te je brzog rasta. Može narasti do 30 m visine stvarajući široku krošnju, a deblo mu je promjera 1 m. Drvo je veoma štovano, a obzirom na njegovu lakoću, mekoću i savršenu teksturu koristi se za izradu namještaja (URL: 6).</p>
 <p>Slika 7. Golema sekvoja</p>	<p>Egzota porijeklom iz zapadnih krajeva Sjeverne Amerike, točnije iz središnje Kalifornije gdje raste na visinama iznad 1500 metara. Promjer debla može doseći do 17 metara, a debljina kore do 90 centimetara. Ubraja se u drveće koje postiže najviše visine, zbog čega je zovu i mamutovac (URL: 7)</p> <p>Nažalost, danas je istaknuti primjerak u arboretumu Opeka osušen.</p>
 <p>Slika 8. Soulangeova magnolia</p>	<p>Prirodna staništa magnolije su područja Sjeverne Amerike i jugoistočne Azije. Rod obuhvaća oko 120 vrsta. Najpopularnija vrsta je upravo Soulangeova magnolia. Diljem svijeta sade se kao dekorativna stabla u parkovnim ili dvorišnim prostorima soliterno ili u skupinama. Ekstrakt kore magnolije koristi se na području zemalja Dalekog istoka u svrhe tradicionalne medicine (URL 8).</p>
 <p>Slika 9. Koprivasta lipa</p>	<p>Lipa je rod listopadnog drveća, a stanište su joj listopadne šume. Koprivasta lipa veoma je značajna zbog svoje rijetkosti (URL 9).</p> <p>Posebnost ove lipe je u njezinim listovima koji podsjećaju na listove koprive, a cvate dugo i obilno (URL 10).</p>

 <p>Slika 10. Kalifornijski libocedar</p>	<p>Egzota koja je prirodno rasprostranjena u zapadnom dijelu Sjeverne Amerike gdje raste na prostorima od 700 do 2900 metara nadmorske visine. Cijenjena je ukrasna vrsta, a u našim područjima možemo je pronaći u parkovima ili na prostranim imanjima (URL 11).</p> <p>Izdvojeni primjerak svojim karakteristično uskim habitusom dominira u jednoj od glavnih vizura perivoja.</p>
 <p>Slika 11. Dvolapi ginko</p>	<p>Porijeklom je istočnoazijsko listopadno drvo. Izdvojeni primjerak smješten je u neposrednoj blizini dvorca. Ističe se kao soliterno stablo većih dimenzija. Danas se uzgaja u dekorativne svrhe, a posebno se ističe u jesen kada lišće poprima narančaste tonove. Ginko ima posebne listove koji sa svake strane lista imaju jednako izražene žile. To je rijetka pojava, a osim ginka jedino bambus ima isto obilježje listova kao i neke zeljaste biljke (URL 10).</p>
 <p>Slika 12. Rododendron</p>	<p>Porijeklom dolazi iz visokih planinskih područja Azije, Europe, Amerike i Australije. Rododendron je rod listopadnog grmlja i nižih stabala iz porodice vrućesova te sadrži oko 1000 vrsta. Uzgajaju se u dekorativne svrhe zbog iznimne ljepote cvjetova. Sve vrste rododendrona sadrže otrov koji paralitički djeluje na periferni i središnji živčani sustav (URL 12).</p>
 <p>Slika 13. Obični bor</p>	<p>Alohtona je vrsta široko rasprostranjena u Europi i na području sjeverne Azije. Crnogorično je stablo iz porodice borova, a može narasti do 40 metara visine dok mu deblo može doseći širinu do jednog metra (URL 13).</p> <p>Izdvojeni primjerak zauzima dominantno mjesto na najvećoj livadi u južnom dijelu arboretuma.</p>

 <p>Slika 14. Močvarski taksodij</p>	<p>Prirodno stanište mu je jugoistočno područje Sjeverne Amerike, a raste na močvarnim i vodenim prostorima. Crnogorično je listopadno drvo te može narasti do 45 metara visine. Zbog lake obrade drva te trajne izdržljivosti koristi se prilikom izrade čamaca, eksterijera i slično (URL 14).</p> <p>Veoma su zanimljivi jer zimi odbacuju iglice, a svakog proljeća izrastu nove, nježno zelene boje, da bi opet u jesen poprimili brončano crvenu boju.</p>
 <p>Slika 15. Kavaska smreka</p>	<p>Zimzeleno stablo koje porijeklom dolazi s područja Kavkaza i Male Azije. Sporog je rasta, životni vijek joj je do 500 godina, a na našim područjima sadi se u velikim parkovima. Može narasti između 30 i 40 m, a promjer debla u prosjeku doseže do 2 m. Zbog karakteristično sporog rasta uglavnom se uzgaja u dekorativne svrhe (URL 15).</p>
 <p>Slika 16. Obična smreka</p>	<p>Primjerak obične smreke interesantnog je i karakterističnog habitusa. Riječ je o kultivaru imena „inversa“ koji ima stupoliku krošnju s visećim granama priljubljenim uz deblo. Vrlo je sporog rasta.</p>

 <p data-bbox="331 663 466 741">Slika 17. Golema tuja</p>	<p data-bbox="584 232 1356 376">Egzotična vrsta porijeklom iz zapadnog dijela Sjeverne Amerike. Raste na područjima od 0 do 2290 metara nadmorske visine (URL 16).</p> <p data-bbox="584 398 1356 707">Radi se o tuji s nekoliko debla iz zajedničke osnove oko koje je iz savinutih grana izraslo više desetaka mlađih i tanjih jedinki. Sve zajedno čine jednu zatvorenu cjelinu stožastog oblika s granama do tla. Unutrašnjost je prohodna i interesantna za obilazak zbog čega je ovaj primjerak naziv dobio kapelica.</p>
 <p data-bbox="309 1088 472 1167">Slika 18. Obična katalpa</p>	<p data-bbox="584 757 1356 1124">Rasprostranjena je na području Sjeverne Amerike. Na našim prostorima sadi se na parkovnim površinama. Listopadno je drvo s velikim srcolikim listovima. Čine ju debele grane koje padaju do zemlje gdje se ukorjenjuju i ponovno rastu kao visoka stabla. Krošnja poprima kišobranasti oblik, a plodovi su joj dugački i mahunasti poput tanke cigare, stoga je naš narod od milja zove „cigaraš" (URL 17).</p>
 <p data-bbox="296 1500 481 1579">Slika 19. Glatka hortenzija</p>	<p data-bbox="584 1187 1356 1550">Hortenzija je rod koji obuhvaća uglavnom listopadne uspravne grmove ili listopadne penjačice. Porijeklo im je s područja Azije te Južne i Sjeverne Amerike. Glatka hortenzija raste kao niže stablo. Cvjetići su sitni, gusto skupljeni u cvatove kupolastog oblika. Ovisno o pH tla, boja cvjetova varira od bijelih, do plavičastih ili ružičastih nijansi (URL 18).</p>

Izvor: autor

3.4. Dvorac i ostala plastika

Danas se u arboretumu nalazi nekoliko građevina te je vrlo bogat motivima i akcentima koji su ujedno i arhitektonski elementi: dvorac Opeka, kuća za služinčad, otočić na jezeru

s drvenim mostićem, bazen, kamene klupe, aleja rododendrona, spomenik konju i psu i dr.

Dvorac Opeka sagradio je Nikola Keglavić sa suprugom Evom 1674. godine. U njemu je prvobitno živjela vlastela te se takva namjena dvorca održavala sve do Drugog svjetskog rata (Vlahović, 1997, 58-60).

U Opeku od 1958. godine useljava Vrtlarsko učilište Arboretum Opeka. Ono prostor koristi za učionice, kabinete te kao internat do 1962. godine kada je izgrađena nova škola. Nakon preseljenja učilišta u novoizgrađenu školu, u dvorcu se još neko vrijeme nalaze spavaonice i menza internata. Danas je dvorac napušten i bez namjene.

Kroz povijest je u nekoliko navrata mijenjao svoj izgled. Prvobitan oblik dvorca bio je u obliku slova U, što je ujedno bilo i karakteristično u doba visokog baroka. U vrijeme historicizma u sjeverozapadnom dijelu dvorca prigradeno je malo krilo te je izgrađeno nekoliko terasa i kula na jugoistočnom pročelju. U unutrašnjem dvorištu pročelja su bila otvorena arkadnim hodnicima, koji su kasnije zazidani. Iako je dvorac doživio mnoge pregradnje, uspio je očuvati jaku vezu i kontakt s perivojem koji ga okružuje (Vlahović, 1997, 58-60).

Slika 20. Dvorac Opeka

Izvor: autor

U arboretumu je sačuvana i kuća za služinčad. To je objekt u kojem je živjela posluga grofovskih obitelji, a od dvorca je udaljena stotinjak metara. Nakon odlaska grofova ima istu namjenu kao i dvorac. Još neko vrijeme služi kao učenički dom, a sedamdesetih godina ostaje napuštena (Ministarstvo kulture, 2006, 4)

Slika 21. Kuća za služinčad

Izvor: autor

Jezero, čiju obalu s otočićem povezuje drveni mostić, također je neizostavan motiv kada spominjemo arboretum. Na prostoru gdje se danas nalazi jezero, nekoć se vadila glina za proizvodnju opeke te upravo otuda proizlazi naziv arboretum i dvorac Opeka (Đurić, Feletar, 1971, 42).

Slika 22. Jezero s otočićem

Izvor: autor

Nedaleko od dvorca nalazi se bazen kojeg su u prošlosti grofovi koristili za kupanje i zabavu. Danas je bazen prazan, obrastao zelenilom i bez namjene, izuzev nekoliko koncerata koji su u njemu održani u sklopu Varaždinskih baroknih večeri.

Slika 23. Bazen u arboretumu Opeka

Izvor: autor

U perivoju se od vrtnog inventara izdvajaju kamene klupe koje potječu iz 19. stoljeća. Uglavnom nailazimo na njihove replike, no još uvijek postoji nekoliko originalnih primjeraka.

Slika 24. Kamena klupa i koš za smeće u arboretumu Opeka

Izvor: autor

3.5. Obitelj Bombelles – najutjecajnija obitelj

Posljednji potomak grofovske obitelji Drašković bio je grof Franjo, otac jedinice Ferdinande. Njome se 1852. godine oženio grof Marko Bombelles te je ženidbom postao vlasnikom vlastelinstva Opeka-Zelendvor. S groficom Ferdinandom imao je dvije kćeri, Kotildu i Sofiju te sina Marka Bombellesa. Upravo je njihov sin grof Marko Bombelles ml. najzaslužniji za izgled i nastanak današnjeg arboretuma Opeka. Bio je obrazovan, a vrijeme koje provodi u inozemstvu iskorištava za stjecanje novih znanja te prikupljanje novih inicijativa koje po povratku u Opeku primjenjuje u praksi. Zalagao se za gospodarstvo, a osobito je htio unaprijediti konjogojstvo i šumarstvo. Bio je predsjednik raznih odbora i društava. Ostvario je i velik značaj u povijesti hrvatskog automobilizma činjenicom kako je 1898. godine prvi dovezao auto u Hrvatsku. „Grof Marko Bombelles jedan je od osnivača Prvog automobilskog kluba u Zagrebu, poslije ugledan član i predsjednik, osnivač i prvog automobilskega lista – Hrvatski automobilni list“ (A. Koščak 2013, 339). Imao je dva sklopljena braka, postao je otac dvojice sinova, Marka i Josipa, te kćeri Ferdinande. „Marko Bombelles ml. u Vinici je ostavio neizbrisiv trag svojim djelovanjem u cjelokupnom kulturnom i javnom životu, prosvjeti, gospodarstvu, bankarstvu i politici“ (A. Koščak, 2013, 337). Nakon smrti grofa Marka Bombellesa ml., vlastelinstvo i dvor Opeku naslijedio je grof Josip 1940. godine. Prema riječima gospodina Miroslava Skuhale, napravljena su dva pokušaja atentata na grofa Josipa, ali neuspješno (Koščak. 2013, 334-343).

„Unuk grofa Marka Bombellesa, Josip pao je kao žrtva Fašističkog terora jer po dolasku na vlast ustaše ga zatvaraju, a nakon vremena provedenog u logorima Stare Gradiške i Jasenovcu strijeljan je na Blagovijest 1942. godine. Službeno je objavljeno da je razlog smrti pjegavi tifus“ (Vlahović, 1997, 59).

Grof Josip Bombelles nije bio oženjen, ali je imao izvanbračnog sina koji kasnije nije mogao dokazati srodstvo. Na taj način dvor i vlastelinstvo ostali su bez pravog vlasnika, a time je i postupno počelo propadanje cijelog kompleksa.

4. ZNAČAJ ARBORETUMA OPEKA ZA TURIZAM

4.1. Arboretum i dvorac Opeka – kulturno povijesni spomenik

Arboretum Opeka velik je neiskorišten potencijal kulturno-povijesnog značaja. Još nije poznato hoće li ga zaista pojesti zub vremena ili će se napokon naći rješenje za njegovu obnovu kako bi dobio mogućnost ponovno zasjati i pokazati svoju stvarnu raskoš i stvarni duh.

Arboretum Opeka od strane je Republičkog zavoda za zaštitu prirodnih rijetkosti u Zagrebu proglašen zaštićenom prirodnom rijetkošću 1947. godine. Republički zavod za zaštitu prirode Hrvatske 1961. godine proglašava istoimeni arboretum hortikulturnim spomenikom. “Od strane Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture Hrvatske u Zagrebu i Republičkog zavoda za zaštitu okoliša, prirode i prirodne baštine Hrvatske u Zagrebu predložen je međunarodnom savjetu za spomenike i cjeline (ICOMOS-u) na njegov zahtjev, za upis u svjetsku baštinu povijesnih vrtova i parkova“ (Vlahović, 1997, 61).

Dvorac Opeka 1966. godine proglašen je i kulturnim dobrom, a novijim rješenjem 2004. godine upisan je u Registar kulturnih dobara te pripada drugoj spomeničkoj kategoriji.

Tužno je što takav jedinstven primjerak parkovne arhitekture zajedno s dvorcem, ne samo na nivou Republike Hrvatske, nego i šire, nalikuje na neodržavano ruglo koje usprkos tome još uvijek uspijeva dati prekrasne vizure te snažan osjećaj raskoši.

4.2. Aktivnosti Turističke zajednice Varaždinske županije vezane uz arboretum Opeka

Arboretum Opeka, kao spomenik parkovne arhitekture te najbogatiji i najveći hrvatski arboretum, ima veliki značaj za turizam Varaždinske županije. Turistička zajednica Varaždinske županije prezentira arboretum kroz sve svoje turističke materijale, stavlja ga

u itinerere programa turističkih agencija. Obvezna je postaja svim svjetskim i domaćim turističkim novinarima i medijskim kućama koji kroz svoja studijska putovanja, u organizaciji Hrvatske turističke zajednice, putuju kroz Hrvatsku.

Turistička zajednica Varaždinske županije kroz dva je projekta koja su prijavljena na natječaje Ministarstva turizma i Hrvatske turističke zajednice, a u okviru svojih financijskih mogućnosti, prije nekoliko godina odradila sanaciju žičane ograde koja okružuje arboretum, izradila i postavila novi drveni most koji vodi na otočić, postavila smeđu signalizaciju na prometnicama, pošljunčala sve staze unutar arboretuma, uredila travnate površine i zbrinula srušena i osušena stabla. U suradnji s Javnom ustanovom za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima na području Varaždinske županije, izrađena je i postavljena velika interaktivna info ploča na ulazu u arboretum.

Slika 25. Info ploča na ulazu u arboretum Opeka

Izvor: <https://priroda-vz.hr/podrucja/arboretum-opeka/>

S obzirom na to da ne postoji kontrola ulaza, Turistička zajednica Varaždinske županije ne raspolaže brojkama o posjećenosti arboretuma Opeka.

Na žalost, tako dugo dok se ne riješe vlasnički odnosi, te odradi prijeko potrebna revitalizacija, Turistička zajednica Varaždinske županije nije u mogućnosti jače turistički uključivati arboretum u turističku ponudu županije.

4.3. Anketa

Anketno istraživanje provedeno je u arboretumu Opeka drugom polovicom kolovoza te početkom mjeseca rujna. Cilj istraživanja je saznati jesu li posjetitelji arboretuma upoznati s njegovom poviješću, bi li se isplatilo organizirati stručno vodstvo, uvesti naplatu u arboretum te postoji li potreba za dodatnim sadržajima u kompleksu. Potencijalni ispitanici bile su sve osobe koje posjećuju arboretum, jedino ograničenje za anketni uzorak je dob ispitanika jer je definirano da ispitanik treba biti punoljetna osoba radi prikupljanja što vjerodostojnijih podataka.

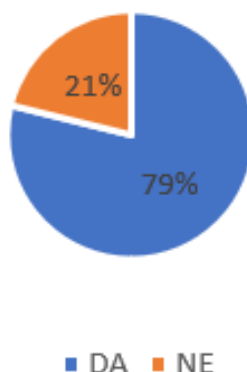
Terenskim načinom anketiranja popunjeno je ukupno 137 anketa. Anketni upitnik sastojao se od pet kratkih pitanja zatvorenog tipa. Nakon provedenog anketiranja podaci su obrađeni na način da se frekvencija odgovora iz postavljenih pitanja u anketnom upitniku prezentira putem tortnih grafikona.

4.3.1. Rezultati ankete

U nastavku rada slijede rezultati anketnog istraživanja.

Prvo pitanje koje se postavilo ispitanicima vezano je uz posjet arboretumu Opeka. Istraživanje je pokazalo kako je arboretum do sad posjetilo 108 ispitanika, a preostalih 29 ispitanika do sad ga nije posjetilo. Na grafikonu 1 moguće je vidjeti kako je većina posjetitelja do sad već posjetila arboretum Opeka.

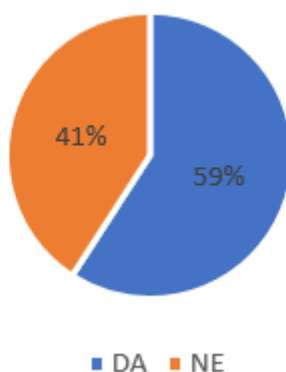
Grafikon 1. Posjećenost arboretuma Opeka

Izvor: Anketno istraživanje

Slijedeće pitanje odnosi se na informiranost posjetitelja vezano uz povijest arboretuma Opeka. Na grafikonu 3 prikazano je da je 81 ispitanik već upoznat s poviješću arboretuma, dok preostalih 56 ispitanika nije upoznato s njegovom poviješću.

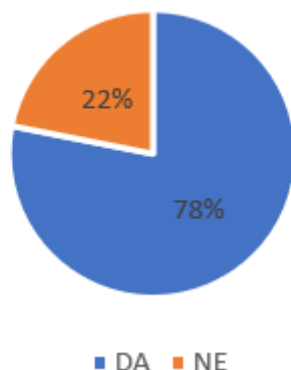
Grafikon 2. Povijest arboretuma Opeka

Izvor: Anketno istraživanje

Treće pitanje koje je postavljeno ispitanicima odnosi se na stručno vodstvo kroz arboretum Opeka. Na grafikonu 3 prikazano je da postoji mogućnost stručnog vodstva putevima arboretuma, 107 ispitanika iskazalo bi svoj interes za vodstvom, dok 30 ispitanika ne bi iskazalo interes.

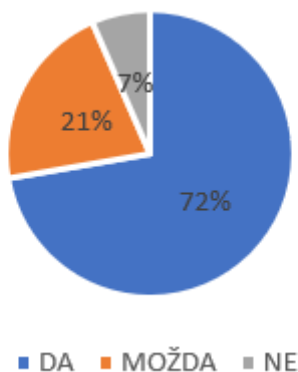
Grafikon 3. Stručno vodstvo kroz arboretum Opeka

Izvor: Anketno istraživanje

Slijedeće postavljeno pitanje vezano je uz naplatu ulaza u arboretum Opeka. Na grafikonu 4 vidljivo je kako bi 99 ispitanika posjetilo arboretum u slučaju da se ulaz u njega naplaćuje, 29 ispitanika odgovorilo je kako bi ga možda posjetili, a preostalih 9 ispitanika odgovorilo je kako ne bi posjetili arboretum Opeka.

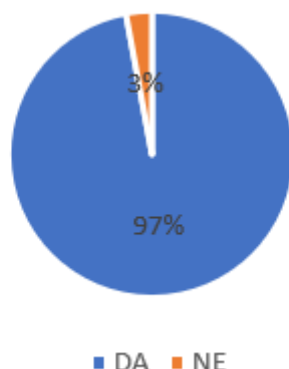
Grafikon 4. Posjećenost arboretuma Opeka uz naplatu ulaza

Izvor: Anketno istraživanje

Posljednje pitanje u anketi odnosi se na dodatne sadržaje za posjetitelje u arboretumu Opeka. Na grafikonu 5 prikazano je kako 133 ispitanika smatraju da bi arboretum trebao sadržavati dodatne sadržaje za posjetitelje, a 4 ispitanika smatraju kako dodatni sadržaji nisu potrebni.

Grafikon 5. Dodatni sadržaji u arboretumu Opeka

Izvor: Anketno istraživanje

5. RASPRAVA

5.1. Vlasništvo i upravljanje arboretumom Opeka

Dvorac Opeka je zajedno s perivojem u prošlosti bio namijenjen za obitavanje vlastele, a s vremenom su perivoj i šuma oko dvorca preoblikovani u arboretum. Vlasnici velikog imanja bile su sljedeće plemićke obitelji: Keglavić, Drašković i Bombelles. Nakon što je arboretum Opeka 1946./1947. godine proglašen općenarodnom imovinom, 2003. godine on postaje vlasništvo Republike Hrvatske, a za nadzor i upravljanje njime od 2007. godine odgovorna postaje Javna ustanova za upravljanje prirodnim vrijednostima na području Varaždinske županije. Spomenuta ustanova arboretum održava u suradnji s Općinom Vinica i djelomično sa Srednjom školom „Arboretum Opeka“. Javna ustanova za upravljanje prirodnim vrijednostima sredstva za održavanje arboretuma dobiva iz županijskog proračuna te dijelom iz državnog proračuna. Sredstva dobivena iz proračuna, naravno, nisu dovoljna za bilo kakav veći zahvat, stoga se upravljanje nad njim svodi na samo održavanje kompleksa. Održavanje se odnosi na košnju trave, održavanje staza, puteva te parkovne infrastrukture, izgradnju poučne staze, postavljanje informativnih tabli, održavanje živice, orezivanje suhih grana te zaraženih krošnji imelom, brigu o smeću. Javna ustanova popravila je vrata glavnog ulaza u arboretum te je u više navrata

popravljala drveni mostić koji povezuje otočić s obalom jezera, no svaki put on je ponovno uništen.

5.2. Imovinsko-pravni odnosi

Ako na arboretum i dvorac Opeka gledamo kao na gospodarski resurs, u tom slučaju riješeni imovinsko-pravni odnosi neophodni su za njihovo korištenje u svrhe gospodarske dobrobiti. Danas je vlasništvo nad dvorcem i arboretumom definirano te spada u državne ruke, međutim još uvijek postoji veliki upitnik hoće li brigu o kompleksu preuzeti županija, općina ili škola. Nedavno je na zahtjev Ministarstva državne imovine od strane ravnateljice Srednje škole „Arboretum Opeka“ poslan zahtjev kojim se iskazuje interes škole da postane vlasnikom dvorca i dijela arboretuma. Navedeni potez rezultat je gradacije na razvoj projekta „Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi“. Konačno rješenje tek se očekuje.

Svaka nesuglasica već na samim počecima predstavlja probleme u provedbenim koracima projekata te onemogućuje daljnje planiranje i investiranje. Iako je dvorac u devastiranom stanju, a arboretum na rubu propadanja, potrebno je u što kraćem periodu jasno definirati tijelo koje će upravljati kompleksom.

5.3. Strateški planovi lokalne i regionalne samouprave Varaždinske županije

U službenom dokumentu Općine Vinica „Plan ukupnog razvoja Općine Vinica“ kroz razvojnu misiju, viziju i ciljeve Općine, definirani su prioriteti i mjere koje se moraju poduzeti sa svrhom poticanja razvoja ruralnog i kulturnog turizma. Potrebno je definirati turističku ponudu Općine te definirati ključne turističke proizvode. U dokumentu je definiran Prioritet 1.3 Stvaranje identiteta Općine i promocija turističke ponude, u kojem su pobrojane mjere koje je potrebno ostvariti, a jedna od mjera je i Promovirati arboretum Opeka kao znamenitu turističku atrakciju. Kako se kroz cjelokupni rad opisuje problematika i stanje arboretuma Opeka, tako je i u Planu razvoja Općine Vinica definiran

jedan od ključnih razvojnih problema, a to je nedovoljna promocija arboretuma Opeka. Planom razvoja Općine Vinica definirano je da je promocija arboretuma kao turističke atrakcije jedna od bitnijih razvojnih potreba koje Općina mora provesti. Kroz ciljeve definirana je mjera 1.3.5. „Promovirati arboretum Opeka kao znamenitu turističku atrakciju“. Navedena mjera je u skladu s Programom ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014. - 2020., Strategijom razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020., Strategijom razvoja turizma Varaždinske županije 2015. - 2025. i Razvojnom strategijom Varaždinske županije 2011. - 2013. Cilj mjere je promocija arboretuma Opeka, najvrjednijeg parka kontinentalne Hrvatske kao mjesta za rekreaciju, uživanje u prirodi i raznolikosti i bogatstvu biljaka (URL 19).

U Strategiji Varaždinske županije uređenje dvorca Opeka s arboretumom jedan je od ključnih programa unapređenja turističke infrastrukture koji je potrebno realizirati na području županije. Program se odnosi na sustavni pristup turistifikaciji arboretuma kroz sagledavanje razvojnih prioriteta (redoslijed aktivnosti koje je potrebno realizirati) te sagledavanje i rješavanje vlasničko upravljačkih modela koji se odnose na zatvaranje financijske konstrukcije. S obzirom na to da su provedbeni koraci nužni za uspješan razvoj arboretuma Opeka, lokalna i regionalna samouprava u procesu su planiranja, pripreme i izvedbe niza projekata koji imaju za cilj pridonijeti povećanju tržišne prepoznatljivosti kraja (URL 20).

Neiskorišten potencijal koji imaju općina Vinica i arboretum Opeka, nalaze se u području gdje ruralni turizam još uvijek nije dovoljno razvijen. Najveću snagu Vinica ima kroz povijesno kulturne sadržaje, brojne stare kurije te najviše u dvorcu Opeka. Također, područje se nalazi na izuzetno dobrom prometnom pravcu te ima veoma dobru cestovnu povezanost (blizina granice sa Slovenijom te blizina središta županije grada Varaždina). Za realizaciju svih projekata koji su planirani na dvorcu i arboretumu, veoma je bitno uključivanje cjelokupne lokalne zajednice kao i aktivno uključivanje Srednje škole „Arboretum Opeka“ koja svojim kadrovskim, znanstvenim i organizacijskim kapacitetima može doprinijeti uređenju i obnovi dvorca Opeka s arboretumom (URL 20).

Kao zaštićeno područje arboretum Opeka ima velike mogućnosti javljanja na natječaje nacionalnih fondova i fondova Europske unije te time potaknuti i unaprijediti razvoj ruralnog turizma na spomenutom području. Preduvjet za razvoj turizma na području, svakako je i otvaranje turističke zajednice koja bi svojim djelovanjem stvorila prepoznatljivost samog područja na turističkom tržištu.

5.4. Projekti vezani uz arboretum i dvorac Opeka

Tijekom godina u više se navrata pokušavalo doprijeti do arboretuma i dvorca na razne načine. U to ime pisani su mnogobrojni projekti kojima je cilj bio pronaći rješenje i sredstva te oživjeti arboretum i dvorac Opeka. Projekti koji su bili prihvaćeni i u koje se polagalo nade, nažalost nikad nisu uspjeli biti provedeni do kraja. Nositelji projekata uglavnom su bili Općina Vinica, Varaždinska županija, Ministarstvo kulture, Hrvatski restauratorski zavod ili Šumarski institut Jastrebarsko s partnerima.

Tako je primjerice Varaždinska županija 2017. godine zajedno s partnerima pripremila projekt revitalizacije arboretuma i dvorca Opeka pod nazivom „Arboretum Opeka – zeleni centar kulture“ te ga prijavila na natječaj Europskog fonda za regionalni razvoj, odnosno za sufinanciranje iz fondova Europske unije. S obzirom na gospodarski potencijal, županijski cilj bio je promovirati arboretum Opeka kao jedinstvenu turističku destinaciju u kontinentalnom dijelu Hrvatske koja nudi spoj kulturnih, povijesnih i prirodnih ljepota. Projekt „Arboretum Opeka – zeleni centar kulture“ uključuje obnovu i revitalizaciju zapuštenih povijesnih objekata – dvorca Opeke i popratnih građevina koje su u povijesti služile za funkcioniranje cijelog arboretuma. Projektom je, između ostalog, predviđena obnova dvorca, vrtlarove kuće, cijelog arboretuma te prenamjena bazena u pozornicu za glazbene programe i manifestacije. Spomenuta prenamjena trebala bi doprinijeti daljnjem razvoju postojećih programa za čije se izvođenje već koristi prostor bazena i arboretuma, a riječ je o programima Varaždinskih baroknih večeri te glazbene i plesne ljetne škole Aestas musica. Planirane su i međunarodne radionice, radionice suvremenog plesa, produkcije kazališnih kuća, izvedbe barokne i komorne opere, oratorija i ostalih djela, likovne izložbe i mnoge druge. Povijesni prostori trebali bi biti obnovljeni sukladno novim namjenama kako bi se posjetiteljima ponudila rekreacija,

zabava i edukativne usluge kroz jedinstven doživljaj oživljavanja povijesnih, autentičnih prostora te jedinstveno sređenih prirodnih cjelina i pejzaža. Kao suradnik, Srednja škola „Arboretum Opeka“ radila bi na obogaćivanju obrazovnih stručnih sadržaja pa bi već postojeće „učionice na otvorenom“ i praktikume nadogradila i osuvremenila s mogućnostima koje bi im kompleks arboretum Opeka osigurao. Kroz arboretum planira se uređenje poučnih staza „Tragovi baštine perivojne kulture“, „Putevima grofova Bombellesa“, „Razgled dendrološke zbirke“ te „Osjetilni vrt za osobe s posebnim potrebama“ kako bi se omogućio ambijentalni doživljaj perivoja i njegovih sadržaja. Od dodatnih aktivnosti za potencijalne turiste planira se opremanje kongresne dvorane, gdje bi se posjetiteljima trebali prikazivati filmovi vezani za povijest i kulturu destinacije arboretuma i dvorca. Također, mogle bi se održavati različite aktivnosti i događanja poput filmskih večeri te kongresnih sastanaka. Vrtlareva kuća trebala bi biti u funkciji kulturno-informativnog centra o kulturi, praćenju i poticanju aktualnih društvenih i kulturnih zbivanja, točka sinergije i okupljanja svih interesenata oko raznolikih ideja i projekata. U njoj bi trebala biti smještena i suvenirnica s tradicionalnim proizvodima i suvenirima. U kompleksu bi se naišlo na restoran i slastičarnicu s tradicionalnom gastronomskom ponudom te na vinoteku u okviru koje bi se prezentirala enogastromska ponuda destinacije, kultura uzgoja i ispijanja vina, a omogućila bi se prodaja i kupnja istog. Projekt je dospio do 4. faze provedbe, međutim županija je kao nositelj projekta promijenila mišljenje te je odustala od daljnje realizacije navedenog projekta. Razlog obustave projekta pojava je novog projekta „Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi“.

„Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi“ trenutno je aktualan te u razvojnoj fazi. Nositelj spomenutog projekta je Varaždinska županija u kojem bi uz obnovu i opremanje Srednje škole „Arboretum Opeka“ ujedno trebala biti obuhvaćena obnova dvorca te djelomična obnova arboretuma Opeka. Jedan od preduvjeta koji se zahtjeva od Srednje škole „Arboretum Opeka“ kako bi postala centrom kompetentnosti je osigurati smještajni kapacitet za učenike. Prema projektu, dvorac Opeka planira se obnoviti te jednim dijelom prenamijeniti upravo u tu svrhu. Dvorac bi trebao sadržavati smještaj za učenike sa sanitarnim čvorovima, kuhinju, restoran, nekoliko kongresnih dvorana gdje bi se trebala održavati razna predavanja, luksuzne apartmane za svjetske predavače ili

posebne goste, banku sjemena, vinarski laboratorij i, između ostalog, punionicu meda. S obzirom na to da je aktualni projekat obrazovnog karaktera, u budućnosti, ukoliko se projekt uspije realizirati, dvorac će barem djelomično biti zatvorenog tipa. Ulaz u sam arboretum Opeka također više neće biti slobodan. Trebala bi postojati mogućnost stručnog vodstva grupe ili pojedinca putevima arboretuma, naravno uz dodatnu novčanu naknadu.

U županiji smatraju kako je održivost projekta „Regionalni centar kompetentnosti u poljoprivredi“ lakše izvediva u odnosu na projekat „Zeleni centar kulture“ te su mišljenja, ako se uspije povući traženi iznos iz europskih fondova, da bi aktualni projekat zaista mogao oživjeti.

5.5. Problematika

Najčešće spominjani razlog zbog kojeg se arboretum i dvorac Opeka nalaze u zapuštenom stanju je nedostatak financijskih sredstava. Dakako da je ogroman zahvat kompleksu vratiti izgled i namjenu koju zaista zaslužuje, ali na ulaganje u sam dvorac i jedinstveni parkovni biser ne bi trebalo gledati kao na trošak već kao ulaganje u gospodarski razvitak. Javna ustanova za upravljanje zaštićenim područjima na području Varaždinske županije raspolaže novcem iz županijskog te dijelom iz državnog proračuna za upravljanje arboretumom te nije u mogućnosti financirati zahvate veće od običnog održavanja arboretuma. Većina pokrenutih projekata uglavnom je zastala nakon izrade projektne dokumentacije zbog nedostatka financijskih sredstava. Previše je novaca uloženo u izradu dokumentacija temeljem kojih još ništa nije konkretizirano.

Slijedeći veliki problem su još uvijek neriješeni imovinsko-pravni odnosi. Država kao vlasnik neophodno mora odlučiti o načinu upravljanja i korištenju cijelog kompleksa.

Što se tiče samog održavanja arboretuma, ono je veoma loše. Arboretumi zahtijevaju stalnu njegu o posađenom grmlju i drveću. Unatoč radovima koje provodi Javna ustanova za upravljanje zaštićenim područjima u Varaždinskoj županiji u suradnji s Općinom

Vinica i Srednjom školom „Arboretum Opeka“, oskudnim sredstvima ne uspijevaju održavati arboretum onako kako on to zaslužuje.

Nekoliko egzota koje je je grof Marko Bombelles posadio u potpunosti su iščezle. Mnogo je oštećenih, trulih i osušenih stabala na prostoru arboretuma, a pojedini predstavljaju i opasnost za posjetitelje. Ona su izvor gljivičnih infekcija, hrana strizibubama i potkornjacima koji nisu poželjni u takvom okruženju. Raznovrsni štetnici raširili su se po šumi i ne samo da ugrožavaju arboretum, nego ugrožavaju i šume u okolnom kraju. Kao što se prakticiralo tokom dvadesetog stoljeća, i danas je potrebno voditi evidenciju osušenih, uništenih stabala te prijaviti štetu nadležnom tijelu. Naime, Javna ustanova za upravljanje zaštićenim vrijednostima na području Varaždinske županije treba voditi brigu da se u Državnu agenciju za upravljanje državnom imovinom pošalje prijava evidentiranih stabala. Kada Državna agencija za upravljanje državnom imovinom odobri sječu stabala tada nastaju veliki problemi. Jedino tko može obaviti sječu stabala jesu privatnici ili Šumarija s namjenskom opremom gdje dolazi do troška kojeg netko mora podmiriti, a sustav gospodarenja šumom u arboretumu još uvijek je nedefiniran (URL 21).

5.6. Trenutno stanje kompleksa

Arboretum Opeka, u prošlosti jedan od najljepših arboretuma diljem Europe, žalosni je primjer i odraz nebrige zbog koje već nekoliko desetljeća neprekidno propada nekadašnji biser parkovne arhitekture. Mnoge egzote zasađene u vrijeme Bombellesa upravo zbog nebrige i neodržavanja u potpunosti su iščezle, a takva sudbina nedavno je zadesila i sekvoju (jedini preostali primjerak od ukupno četiri koje je zasadio grof Marko Bombelles mlađi). Od preostalih vrsta većina ih je ozbiljno ugrožena. Imela, bršljan, razne povijuše te štetni insekti sve više ugrožavaju stabla koja se ujedno suše i propadaju. Šumski dio arboretuma uopće nije prohodan, šetnice su u potpunosti zarasle. Cijeli kompleks ozbiljno je ugrožen i zahtjeva pomno planiranu, ali hitnu revitalizaciju.

Dvorac Opeka također je u lošem stanju. Tijekom godina devastiran je od strane lokalne mladeži zbog provala, razbijanja i paleži koje se nastavljaju i danas. Prepun je raznih

natpisa, smeća i predstavlja veliku opasnost za posjetitelje koji prilikom dolaska odluču ući u još uvijek prohodne prostorije. U istom stanju kao i dvorac nalazi se kuća za služinčad, tzv. vrtlareva kuća. Od strane Restauratorskog zavoda krajem 2016. godine započet je zahvat obnove i rekonstrukcije građevine. Za sad je osigurana od daljnjeg urušavanja.

Uništen je i vrtni inventar kao što su primjerice kamene klupe od kojih većina na žalost nije u funkcionalnom stanju. Drveni mostić koji povezuje obalu jezera s otočićem u potpunosti je uništen, potrgan je rukohvat, a niti jedna podna daska nije čitava u cijelosti. Trenutno se otočić kojeg su mještani nazvali „Otok ljubavi“ ne može posjetiti upravo zbog devastiranog i neprohodnog mosta. Jezero obraslo trskom, lokvanjima i lopočima nije održavano već godinama.

Danas je ulaz u arboretum Opeka potpuno besplatan. Ne postoji kontrola ulaza, a odlično je mjesto za šetnju i opuštanje brojnim posjetiteljima. Arboretum se posjećuje iz više razloga od kojih su najčešći: šetnja parkom, opuštanje u prirodi, vožnja biciklom, jahanje, ribolov i berba kestena. Unatrag nekoliko godina veoma je popularizirano fotografiranje mladenaca, a nedavno je u arboretumu organiziran i sam obred vjenčanja.

Slika 26. Uništena kamena klupa u Arboretumu Opeka

Izvor: autor

6. ZAKLJUČAK

Arboretum Opeka veoma je bitan turistički resurs koji nažalost još uvijek nije dovoljno valoriziran. Iznimno je bogat raznovrsnim biljem te mnogim egzotama, a neki primjerci stariji su od 150 godina. Unutar arboretuma nalazi se više od 100.000 primjeraka drveća, grmlja i povijuša.

Istraživanjem dostupnih podataka te kroz razgovor s osobama strukom direktno povezanih s ovom tematikom prepoznata su dva problema od primarne važnosti. Nedostatne financijske mogućnosti i neriješeni imovinsko-pravni odnosi najčešće su spominjani problemi. Republika Hrvatska, kao vlasnik arboretuma Opeka, trebala bi što prije iznijeti stav države o načinu upravljanja arboretumom. Turistička zajednica Varaždinske županije svjesna je potencijala koji Opeka nudi, međutim zbog neriješenih imovinsko-pravnih odnosa te trenutnog stanja kompleksa nije u mogućnosti arboretum jače uključiti u turističku ponudu županije. Cijeli kompleks na rubu je propasti te je potrebno u što kraćem vremenskom periodu riješiti navedenu problematiku i spriječiti daljnje propadanje.

Mnogo projekata pisano je u svrhu da arboretum turistički oživi s obzirom na to da raspolaže bogatom poviješću i vrijednim te rijetkim egzotama. U radu je na temelju informacija dobivenih o projektu „Arboretum Opeka – Zeleni centar kulture“ ukratko prikazana jedna od ideja kako bi se arboretum moglo prenamijeniti u turističku destinaciju. Arboretum Opeka oduvijek se namjeravalo turistički eksponirati, međutim nedavno je splotom okolnosti Varaždinska županija odlučila da će arboretum i dvorac Opeka postati obrazovnog karaktera. Varaždinska županija pokrenula je projekt „Regionalni centar kompetentnosti u području poljoprivrede“ kojim bi Srednja škola „Arboretum Opeka“ trebala postati centrom kompetentnosti u području poljoprivrede. Tim projektom predviđena je između ostalog djelomična obnova arboretuma te obnova i prenamjena dvorca u smještaj za učenike, studente te razne predavače. Također, dvorac bi trebao sadržavati nekoliko konferencijskih dvorana i dodatne popratne sadržaje. Arboretum bi služio u obrazovne svrhe od kojih bi neke bile znanstvenog karaktera. Još uvijek nije poznato hoće li se uspjeti prikupiti dovoljna količina novaca potrebna za realizaciju čitavog projekta. U slučaju da tražena financijska sredstva budu osigurana

nije poznato u kojoj će mjeri arboretum Opeka biti dostupan turistima. Srednja škola „Arboretum Opeka“ iskazala je interes da postane vlasnikom dvorca i dijela arboretuma Opeka, no konačno rješenje tek se očekuje.

Provedenim anketnim istraživanjem došlo se do određenih rezultata. Utvrđeno je kako je većina posjetitelja već posjetila arboretum Opeka, a također ih je većina i upoznata s njegovom poviješću. Važno je istaknuti kako je veći broj onih posjetitelja koji bi ponovno posjetili arboretum, iako bi se ulaz u njega naplaćivao. Većina bi ih iskazala interes za stručnim vodstvom kroz arboretum, a skoro svi ispitanici su mišljenja da bi arboretum Opeka trebao sadržavati dodatne sadržaje za turiste.

7. LITERATURA

1. Vlahović, B. (1997.) Općina Vinica, Poglavarstvo općine Vinica
2. Koščak, A. (2013.) Župa Sv. Marka Evanđelista – Vinica, Župa Sv. Marka Evanđelista, Vinica; Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, Zagreb
3. Ministarstvo kulture (2006.) Projekt Vinica – Opeka, Istraživanje-obnova-revitalizacija kulturne baštine
4. Šumarski institut Jastrebarsko, (2004.) Projekt idejnog rješenja očuvanja i revitalizacije Arboretuma „Opeke“
5. Đurić, T. i Feletar, D. (1971.) Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, Kulturno prosvjetno društvo „Zrinski“, Čakovec

8. IZVORI

6. URL 1: Botanički vrt
https://hr.wikipedia.org/wiki/Botani%C4%8Dki_vrt, posjećeno 25.07.2018.
7. URL 2: Hrvatski leksikon
<https://www.hrleksikon.info/definicija/arboretum.html>, posjećeno 17.5.2018.
8. URL 3: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/americka-duglazija/>, posjećeno 18.07.2018.
9. URL 4: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/kavkaska-jela/>, posjećeno 18.07.2018.
10. URL 5: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/americki-tulipanovac/>, posjećeno 18.07.2018.
11. URL 6: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/japansko-judino-drvo/>, posjećeno 18.07.2018.
12. URL 7: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/golemi-mamutovac/>, posjećeno 18.07.2018.
13. URL 8: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/magnolija/>, posjećeno 18.07.2018.

14. URL 9: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/lipa/>, posjećeno 18.07.2018.
15. URL 10: Općina Vinica
<http://www.vinica.hr/index.php/hr/component/content/article/2-uncategorised/22-botanicki-sastav>, posjećeno 18.07.2018.
16. URL 11: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/kalifornijski-libocedar/>, posjećeno 18.07.2018.
17. URL 12: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/rododendron/>, posjećeno 18.07.2018.
18. URL 13: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/bijeli-bor/>, posjećeno 18.07.2018.
19. URL 14: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/mocvarni-taksodij/>, posjećeno 18.07.2018.
20. URL 15: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/kavkaska-smreka/>, posjećeno 18.07.2018.
21. URL 16: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/golema-tuja/>, posjećeno 18.07.2018.
22. URL 17: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/katalpa/>, posjećeno 18.07.2018.
23. URL 18: Priroda i biljke
<https://www.plantea.com.hr/hortenzija/>, posjećeno 18.07.2018.
24. URL 19: Plan razvoja Općine Vinica
<https://www.glasila.hr/Glasila/SVVZ/svvz6416.pdf>, posjećeno 20.07.2018.
25. URL 20: Strategija razvoja turizma Varaždinske županije 2015.–2025. godine
<http://www.varazdinska-zupanija.hr/repository/public/2015/4-savjetovanje/gospodarstvo/rujan/15-09-strategija-razvoja-turizma.pdf>, posjećeno 28.04.2018.
26. URL 21: Regionalni tjednik
<https://regionalni.com/arboretum-opeka-zariste-bolesti-i-leglo-stetnika-zbog-opasnosti-ucenicima-zabranjen-pristup/>, posjećeno 28.06.2018.

9. PRILOZI

POPIS SLIKA :

Slika 1. Podjela parkovne površine na dva temeljno različita dijela.....	8
Slika 2. Karta arboretuma Opeka sa ucrtanim najznačajnijim vrstama	15
Slika 3. Obična američka duglazija.....	16
Slika 4. Kavkaska jela.....	16
Slika 5. Američki tulipanovac.....	16
Slika 6. Japansko Judino drvo.....	17
Slika 7. Golema sekvoja.....	17
Slika 8. Soulangeova magnolia.....	17
Slika 9. Koprivasta lipa.....	17
Slika 10. Kalifornijski libocedar.....	18
Slika 11. Dvolapi ginko.....	18
Slika 12. Rododendron.....	18
Slika 13. Obični bor.....	18
Slika 14. Močvarski taksodij.....	19
Slika 15. Kavkaska smreka.....	19
Slika 16. Obična smreka.....	19
Slika 17. Golema tuja.....	20
Slika 18. Obična katalpa.....	20
Slika 19. Glatka hortezija.....	20
Slika 20. Dvorac Opeka.....	21
Slika 21. Kuća za služinčad.....	22
Slika 22. Jezero s otočićem.....	22
Slika 23. Bazen u arboretumu Opeka.....	23
Slika 24. Kamena klupa i koš za smeće u arboretumu Opeka.....	23
Slika 25. Info ploča na ulazu u arboretum Opeka.....	26
Slika 26. Uništene kamene klupe u arboretumu Opeka.....	37

POPIS TABLICA:

Tablica 1. Najznačajniji primjerci drveća u arboretumu Opeka.....	16
---	----

POPIS GRAFIKONA:

Grafikon 1. Posjećenost arboretuma Opeka.....	28
Grafikon 2. Povijest arboretuma Opeka.....	28
Grafikon 3. Stručno vodstvo kroz arboretum Opeka.....	29
Grafikon 4. Posjećenost arboretuma Opeka uz naplatu ulaza.....	29
Grafikon 5. Dodatni sadržaji u arboretumu Opeka.....	30

Poštovani/a,

ovo anketno istraživanje u svrhu je izrade završnog rada na Međimurskom veleučilištu u Čakovcu. Ovim putem Vas molim za 2 minute Vašeg vremena kako biste popunili kratku anketu koja je pred Vama. Unaprijed zahvaljujem na Vašem vremenu i suradnji!

ANKETNI UPITNIK

1. Jeste li do sad već posjetili arboretum Opeka?

DA

NE

2. Jeste li upoznati s poviješću arboretuma Opeka?

DA

NE

3. Da postoji mogućnost stručnog vodstva kroz arboretum biste li iskazali svoj interes?

DA

NE

4. Bi li posjetili arboretum Opeka da se ulaz naplaćuje?

DA

NE

5. Smatrate li da bi arboretum Opeka trebao sadržavati dodatne sadržaje za turiste?

DA

NE